

om selve sprogsystemet som om sproget i det kommunikative samspil.

Vores interesse for arbejdet med sproglig bevidsthed er knyttet til pædagogiske betragtninger, idet vi mener, at det er muligt gennem et pædagogisk arbejde i skolen at understøtte udviklingen af børnenes sproglige bevidsthed. Derfor er det af betydning at tydeliggøre, hvor man kan sætte ind i det pædagogiske arbejde.

På konferencen skitseredes en foreløbig model, der forsøger at placere sproglig bevidsthed i sammenhæng og vekselvirkning med sproglige aktiviteter. Sådanne modelbetragtninger skal tjene til en tydeliggørelse både af den vekselvirkning, der finder sted mellem børnenes sproglige muligheder og deres sproglige bevidsthed, og af, hvori de pædagogiske muligheder består for at lægge op til en vækst i børnenes sproglige bevidsthed.

Bag vores interesse ligger den grundantagelse, at det er bedre at være sprogligt bevidst end sprogligt bevidstløs.

DET UDVIDEDE SPROGLÆREBEGREB.

ET UDVIKLINGSARBEJDE I 6. KLASSE

Af Jørn Lund

Udgangspunktet for mine aktiviteter i danskinstituttets Værløseprojekt var mit arbejde i det læseplansudvalg, der udsendte Dansk 1984 for et par år siden. Jeg havde naturligt nok en del at gøre med sprog-afsnittene, bl.a. med overvejelserne om, hvordan sproglærebegreber kunne udvikles.

Da mødet om udforskningen af dansk sprog blev afholdt, var mit udviklingsarbejde om sproglig bevidsthed kun lige akkurat på vej til at blive sat i værk. På rapporteringstidspunktet er jeg midtvejs. Det giver for så vidt en uærlig skrivesituation, men den slags er kendere af skole- og uddannelsessystemet ingenlunde ubekendte med, og jeg har valgt at holde mig til, hvad jeg i store træk lagde frem i Århus.

Den historiske linie i udviklingsarbejdet giver eleverne mulighed for at se slægtskabet mellem de sprog, de møder i skolen, ja i praksis mellem størstedelen af de sprog, de har hørt om. At der i mange klasser nuomdage sidder elever med en sproglig baggrund, helt forskellig fra danskerne, giver ikke oversigten over de indo-europæiske slægtsforhold mindre perspektiv.

Samtidig giver stamtræet anledning til kultur- og materialehistoriske fortællinger om stridsøksefolket, om tamhesten, om snorekeramik og om sprogforskernes samarbejde med andre videnskabsfelter.

Runer kan også i dag fange elevernes interesse, og tanken er at gribe fat om den og bruge den som vækstpunkt. Overvejelserne over, hvad runerne blev brugt til, kan let føre over i samtaler om, hvilke muligheder skriftsproget

giver og hvilke funktioner det har på forskellige tidspunkter og i forskellige kulturer, hvad der kendetegner en bogstavskrift til forskel fra andre skriftlige udtryksmidler m.v.

Middelalderens tekster: love, lægebøger etc. fortæller om levet liv, om konflikter, tro og overtro, og det stof kommer umiddelbart naturligvis kun delvis inden for elevernes rækkevidde. Men strukturen i tekstpræsentationer giver visse muligheder: der fortælles (eller skrives) om teksterne, deres form og indhold, der bringes et længere stykke oversat til moderne dansk, og der arbejdes med nogle få linier på originalsproget, synoptisk opstillet ved siden af oversættelsen.

En eller to tekster fra hvert århundrede er maximum, men der er ingen problemer med at finde tekster med tilstrækkelig appel og informativ værdi, sprogligt som indholdsmæssigt.

Det er altså tanken at lade teksternes kronologi være kompositionsprincippet. Man kunne vælge andre, fx se på ord, bøjninger, udtale m.v. i historisk perspektiv, altså lade sprogets sider, disciplinerne være overskrifter i det diakroniske forløb, men det bliver de spørgsmål, eleverne stiller til teksterne, der afgør, hvad vi ser på hvornår. Selvfølgelig gør jeg mig også mine tanker. Ser vi fx på slutningen af fortalen til Jyske Lov, må vi naturligvis granske personnavnestoffet, ser vi på runealfabeterne, kan det være nærliggende at gøre sig tanker om forholdet mellem skrift og lyd.

Social og regional variation vil blive anskueliggjort ved materiale fra dette århundrede. Bånd- og videoklip kommer ind som oplagte illustrationsmuligheder, men det er tanken at trække på børnenes mange spontane sprogiagttagelser desangående. Ofte er man som barn fuld af iagttagelseserfaringer, der kun sjældent fremlægges i skolen, fordi de plejer at være irrelevante. Men selv små nuancer bliver

registreret, fx når eleverne ser film fra 50'erne eller møder personer fra miljøer, de ikke er fortrolige med.

Sprogets sammenhæng med den situation, hvori det opstår, kender eleverne ligeså vel, som voksne mennesker gør det. Her drejer det sig om at mobilisere en skjult viden, så man får ord til at forholde sig til og bearbejde sine erfaringer. Det er min tanke at diskutere samtale-etiske emner med børnene: hvornår er man en god lytter, hvad har betydning for udbyttet af et socialt og sprogligt samvær, hvornår har man det bedst med sit eget sprog, hvorfor snakker man bedre med nogle end med andre eller på nogle tidspunkter end på andre?

Hvordan fortæller man en historie, så andre gider høre på en, og hvordan kan man støtte den, der fortæller? Det vil vi se på i hver eneste time. "Dagens historie" går på skift mellem eleverne, ligesom "dagens ord" skal være et elevudspil. Det kan være et svært, et langt, et mærkeligt, et frækt, et gammelt ord - hvadsomhelst! Og kammeraterne skal have tid til at gå rundt om ordet, før man fortæller, hvad man ved om ordet.

Dansk 1984 er ikke den første ministerielle undervisningsvejledning, der lader sproglære omfatte andet og mere end grammatik i snæver forstand. Men opgaven er nu at nå længere end til den sproglige iagttagelse (et nøglebegreb i 60'erne), nemlig via den skærpede sproglige opmærksomhed til den ændrede sproglige bevidsthed.

Sprogiagttagelse og stilistik er stadig væsentlige emner i et danskfag, der beflitter sig med samspillet mellem udtryk og indhold. Men et vigtigt mål må være at udnytte analysen produktivt, at bruge indhentede erfaringer til styrkelse af det sproglige beredskab, at omstille elevernes bevidsthed, så sproget ikke fremtræder som et snærende og indviklet regelsystem af tvivlsom nytte, men som et mægtigt lager af udtryksmuligheder, man både kan have nytte og glæde af.

Store ord, eller små slag? I hvert fald har jeg fået lyst til selv at tilrettelægge et undervisningsforløb, der skal strække sig over nogle efterårsmåneder i 1986. Hovedparten af undervisningen regner jeg med selv at varetage, men klassens lærer medvirker hele tiden, dels som observatør, dels som underviser i nogle af timerne.

Rapporteringen kan ikke blive en videnskabeligt overbevisende dokumentation af dybtgående, varige spor i elevernes sproglige bevidsthed. I første omgang stiller jeg mig tilfreds, hvis stoffet kan "fånge", og eleverne får mod til at artikulere og anvende nogle af de sproglige erfaringer og potentialer, de har, samtidig med at de øger deres sproglige indsigt og får lyst til at gå videre.

SPROGLIG BEVIDSTHED I BEGYNDERUNDERVISNING
ET UDVIKLINGSARBEJDE OM SPROGLIG BEVIDSTHED
Af Elisabeth Hansen

Sproglig bevidsthed er et begreb, der er oppe i tiden - også i skolesammenhænge. Man møder det bl.a. i begynderundervisningen, men her forstås og arbejdes der som regel snævert med at fremkalde opmærksomhed over for de forhold i sprogsystemet, der menes at kunne udgøre en støtte i den første læseindlæring. Der arbejdes i den forbindelse med sprogets opbygning i sætninger, ord, stavelser, lyd, begyndelseslyde, ordlængde, rim osv.

Min projekt adskiller sig klart herfra, idet sproglig bevidsthed for mig er et langt bredere begreb. Hovedvægten lægges på de kommunikative og de oplevelsesmæssige sider af sproget, selvom der naturligvis også arbejdes med de ovennævnte sider af sprogsystemet.

Den praktiske del af mit projekt er kort fortalt planlægning og afvikling af et udviklingsarbejde over emnet "Mit sprog" med to 1. klasser og deres lærere i en periode på 6-8 uger i september/oktober 1986.

Formål

Formålet er dobbelt:

For det første vil jeg prøve at få et indblik i, hvorledes børn kan udtrykke sig om, fremdrage og udnytte sproglige erfaringer og gøre iagttagelser over det sprog, de møder, og over deres egne sproglige muligheder, sprogets funktioner, variationer og forskelle.

For det andet vil jeg gerne samle erfaringer om, hvorledes man kan planlægge og gennemføre et undervisningsforløb om emnet "Mit sprog", hvor hovedvægten lægges på udvikling af børnenes sproglige bevidsthed.